

УДК 929:030 (477) «18/192»



БОГДАШИНА Олена,
доктор історичних наук, професор,
професор кафедри історії України
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(м. Харків, Україна)

bohdashyna@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8505-5075>



ДОРОШ Сергій,
здобувач третього (освітньо-наукового) рівня
кафедри історії України
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
(м. Харків, Україна)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-0738-9256>

РОЛЬ БІОБІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОКАЖЧИКІВ ТА ІНШИХ ДОВІДКОВИХ ВИДАНЬ В ДОСЛІДЖЕННІ ІСТОРІЇ МЕДИЦИНИ В УКРАЇНІ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ ст.

У статті проаналізовано (біо)бібліографічні показники та інші види довідкової літератури з історії медицини в Україні ХІХ – початку ХХ ст.

Для розкриття обраної теми автори послуговувалися загальнонауковими принципами: об'єктивності, системності, типологізації; біографічного підходу; методами: проблемно-хронологічний, проблемно-історіографічний, порівняльно-історичний, а також методикою бібліографічного пошуку та опису.

Наукова новизна статті полягає у тому, що питання ролі біобібліографічних показників та інших довідкових видань у дослідженні історії медицини в Україні ХІХ – початку ХХ ст. мало вивчалися фахівцями. Аналіз довідкової літератури з обраної проблематики виявив певні проблеми, пов'язані насамперед з якістю змістовного наповнення та недостатньою унормованістю правил укладання довідкових видань, особливо оформлення посилань, цитувань, пристатейних та загальних списків літератури. На конкретних прикладах показано важливість таких розділів довідкової

літератури: вступне слово (передмова, біографічний нарис у біобібліографічних покажчиках і т. п.), іменний та інші покажчики, список умовних скорочень. Автори виступають за коректне використання додатків, фотографій, сканів та іншого ілюстративного матеріалу.

Показано важливість довідкової літератури не лише для істориків медицини, біографів відомих лікарів, а й для широкого суспільного загалу. Різномановна довідкова інформація сприяє уточненню та популяризації відомостей про життєвий і творчий шлях медиків минулого. Доступ читачів до біографічних довідників, енциклопедій та інших видів довідкової літератури став більш доступним завдяки загальній інформатизації бібліотечної справи. Розглянуті види довідкової літератури стимулюють подальші дослідження як біографій і праць окремих лікарів, так і історії різноманітних освітніх та науково-дослідних установ медичного профілю, врешті історії медицини та окремих її галузей у цілому.

Ключові слова: історія медицини, лікарська справа, енциклопедії, біографічні словники, (біо)бібліографічні покажчики.

THE ROLE OF BIOBIBLIOGRAPHIC INDEXES AND OTHER REFERENCE PUBLICATIONS IN THE RESEARCH OF THE HISTORY OF MEDICINE IN UKRAINE IN THE 19th – EARLY 20th CENTURIES

The article analyzes (bio)bibliographic indexes and other types of reference literature on the history of medicine in Ukraine in the 19th and early 20th centuries.

To reveal the chosen topic, the authors used general scientific principles: objectivity, systematicity, typology; biographical approach; methods: problem-chronological, problem-historiographic, comparative-historical as well as the methodology of bibliographic search and description.

The scientific novelty of the article lies in the fact that the role of biobibliographic indexes and other reference publications in the study of the history of medicine in Ukraine in the 19th and early 20th centuries has been little studied by specialists. The analysis of reference literature on the selected issues revealed certain problems, primarily related to the quality of content and insufficient standardization of the rules for compiling reference publications, especially the design of references, citations and general lists of literature. Specific examples show the importance of the following sections of reference literature: introductory word (preface, biographical sketch in biobibliographic indexes, etc.), nominal and other indexes, list of conventional abbreviations. The authors advocate the correct use of appendices, photographs, scans and other illustrative material.

The importance of reference literature is shown not only for historians of medicine, biographers of famous doctors, but also for the general public. Diverse reference information contributes to the clarification and popularization of information about the life and creative path of physicians of the past. Readers' access

to biographical directories, encyclopedias and other types of reference literature has become more accessible thanks to the general informatization of library work. The considered types of reference literature stimulate further research into both the biographies and works of individual physicians, and the history of various educational and research institutions of the medical profile, and ultimately the history of medicine and its individual branches as a whole.

Keywords: *history of medicine, medical practice, encyclopedias, biographical dictionaries, (bio)bibliographic indexes.*

Постановка проблеми. Дослідження історії медицини, зокрема життєвого шляху і наукової творчості лікарів минулого не може бути ґрунтовним без використання (біо)бібліографічних показників, енциклопедій, біографічних словників, іншої довідкової літератури.

Аналіз наукових публікацій. Серед значної кількості праць про різні види довідкової літератури, в т. ч. з історії медицини, заявлена була предметом поодиноких досліджень. Так, Н. П. Філіппова проаналізувала видані в Україні станом на 2018 р. персональні бібліографічні показники діячів медичної галузі, головним чином ХХ – початку ХХІ ст. [38–39]. Інші види довідкової літератури про медичну справу та лікарів ХІХ – початку ХХ ст. взагалі мало вивчалися спеціалістами.

Метою статті є аналіз довідкової літератури переважно енциклопедичного, словникового, біобібліографічного та бібліографічного характеру як одного з видів історичних джерел про українських медиків ХІХ – початку ХХ ст. Об'єктом дослідження стали такі види довідкової літератури як окремі енциклопедії, біографічні словники й довідники про лікарів, біобібліографічні та бібліографічні показники про відомих вчених-медиків означеного періоду. Нами вивчаються лише праці, надруковані в Україні (в окремих випадках – діаспорою за кордоном). Авторами не аналізувалися такі види довідкової літератури як каталоги книжкових виставок, присвячені окремим лікарям; календарі пам'ятних дат; бібліографічно-методичні матеріали

для співробітників медичних бібліотек; біографічні нариси до ювілейних дат. На нашу думку, вони заслуговують на окремі дослідження.

Авторами використано загальнонаукові принципи: об'єктивності, системності, типологізації; біографічний підхід; методи: проблемно-хронологічний, проблемно-історіографічний, порівняльно-історичний, а також методика бібліографічного пошуку та опису.

Виклад основного матеріалу. Різноманітна довідкова література стає у нагоді дослідникам історії лікарської справи у цілому, біографам, спеціалістам окремих галузей знань.

Енциклопедії, (біо)біографічні словники й довідники про лікарів дозволяють уточнити біографічні дані, отримати додаткову інформацію про їх оточення. Ці словники та довідники містять подекуди унікальну інформацію про діяльність медичних установ, товариств, інших організацій, редколегій журналів, у роботі яких брали участь герої видань та ін.

Серед сучасних видань відмітимо підготовлений співробітниками Національної наукової медичної бібліотеки України (ННМБУ) тритомний біобібліографічний словник «Медицина в Україні», присвячений саме медикам другої половині ХІХ – початку ХХ ст. (випуск другий – 2005–2021 рр.) [24–26]. Цікавий, подекуди маловідомий фактографічний матеріал розміщений нерівномірно (від зовсім невеликих до 2–3-сторінкових статей). Це можна пояснити як зібраними відомостями про особу, так і масштабами діяльності й наукової творчості конкретного лікаря. В деяких статтях також наведені загальні факти про епоху. Зрозуміло, що ряд відомих своєю немедичною діяльністю персоналій показані у словнику у першу чергу як медики (наприклад, етнограф та антрополог М. М. Міклухо-Маклай, лікар за освітою [25, с. 456–457]). Після кожної біограми розміщена бібліографія з перевагою тих видань, які зберігаються у ННМБУ. Заслужує на високу оцінку введення

до наукового обігу сотень нових прізвищ (розділи: «Сторінки маловідомих біографій», «Поки людину пам'ятають, вона живе»). У словнику подані вислови медиків, представлені у розділі «Персоналії» («Слово до нащадків»), друкуються відомості про суспільно-політичні та медичні події того часу, про класифікацію звань і чинів, ордени та інші нагородні знаки, іменні премії, пояснюється зміст застарілих слів, подається список використаної літератури тощо. У другому томі у рубриці «Цікаво знати» розташована інформація про адміністративно-територіальний поділ українських земель [25, с. 456–457]. Укладачі третього тому багато уваги приділили становленню вищої медичної школи в Україні: оцінка внеску лікарів та природознавців України у вітчизняну та світову медицину [26, с. 533–580], інформація про професорсько-викладацький склад медичних факультетів університетів [26, с. 583–591], захисти дисертацій [26, с. 592–602], наукові школи [26, с. 581–582, 613], товариства медичного профілю того періоду [26, с. 614–623], літературно-публіцистична, видавнича, перекладацька, бібліотечна, музейна, колекційна, винахідницька, благодійницька, державотворча робота лікарів [26, с. 624–682]. Підрозділ «Світ захоплень» містить цікаву інформацію про заняття лікарів музикою, живописом, археологією, садівництвом тощо [26, с. 683–687]. Окремий підрозділ вміщує перелік у хронологічному порядку головних подій медичного життя 1900–1930 рр. [26, с. 699–731].

Наприкінці томів розміщені алфавітний покажчик персоналій та іменний покажчик прізвищ, які згадуються у розділі «Персоналії», список використаної літератури та галерея (фото)портретів медиків.

Подібні за структурою, але набагато менші за обсягом персоналій та біобліографічними відомостями два інших словника ННМБУ – «Медицина в Україні. XVIII – перша половина XIX ст.» (2002) та «Медицина в Україні. XVIII – друга половина XIX ст.» (2007) [22; 23]. Укладач М. М. Гайдучок у додатки

винесла інформацію про здобуття медиками наукових ступенів, іменний покажчик, про їх діяльність, список літератури. У словнику 2007 р. вміщена таблиця звань та чинів Російської імперії за Табелем про ранги, відомості про періодику, ордени Російської імперії, подана розшифровка скорочень.

ННМБУ також видало два метабібліографічних покажчика «Інформаційні та бібліографічні видання медичних бібліотек України», в яких подана інформація про публікації 1934–1999 рр. (перший випуск) та 1999–2018 рр. (другий випуск) [14; 15].

«Медична енциклопедія» П. І. Червяка містить великий розділ «Персоналії в медицині України» [45, с. 1177–1503]. У ньому подано короткі біографічні довідки про багатьох лікарів та вчених, які у свій час мешкали на українських землях зі стародавніх часів і до сучасності, так й українського походження, які працювали поза Україною. У 2019 р. П. І. Червяк видав фундаментальний довідник у трьох томах «Медицина України в персоналіях» [44]. Біобібліографічний матеріал значно розширений, порівняно з енциклопедією, в тому числі завдяки новим персоналіям – переважно сучасним медикам. У тому ж 2019 р. П. І. Червяк разом П. І. Цимбалюком видали скорочений варіант довідника «Світочі української медицини» [43].

Найчастіше саме у біографічних словниках і довідниках про лікарів спостерігаємо відхід від прийнятих правил оформлення такого виду довідкових видань. Так, у біографічному словнику про дійсних членів лікарської комісії Наукового товариства імені Шевченка [22] виділені як основні елементи статей про лікарів: освіта та професійна діяльність, наукова діяльність, наукові звання (за наявності), громадсько-фахова діяльність, нагороди, основні наукові праці, література. За винятком двох останніх рубрик це можна було просто вказати у рекомендаціях для авторів, а не виокремлювати жирним шрифтом. Статті про окремі персоналії не завжди упорядковані за алфавітним принципом, що

утруднює роботу зі словником особливо через відсутність покажчиків (в т. ч. іменного) наприкінці видання.

У книзі «Професори Львівського Національного медичного університету ім. Данила Галицького: 1784–2006» (2010) [10] опубліковані відомості про викладачів медичного факультету Львівського університету до його реорганізації у 1940 р. в окремий інститут.

Ювілейне видання за редакцією професорів І. П. Скворцова та Д. І. Багалія «Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905)» містить 776 біографій і автобіографій ректорів, професорів, приват-доцентів, асистентів, студентів, фармацевтів. Статті розташовані за окремими кафедрами (в розділі про конкретну кафедру – у хронологічній послідовності). Наприкінці видання розміщено іменний покажчик зі вказівкою посади («рект.», «проф.», «пр.-доц.», «д-р», «студ.» та ін.) [30, с. I–XV], список виявлених одрукувань [30, с. XVI]. На 26 окремих листах надруковано 130 портретів професорів і викладачів медичного факультету [30, арк. 1–26].

До 200-річчя Харківського імператорського університету вийшло довідкове видання про медичний факультет, реорганізований більшовиками в окремий медичний інститут, – «Вчені Харківського державного медичного університету» [4], яке разом з ювілейною історією вишу [12] подає відомості з історії підготовки лікарів, розвитку різних сфер медицини, життєписи та головні праці науковців.

У біографічних словниках про професорів Одеського національного медичного університету (1992; 2016) [11; 26] розміщені статті про викладачів медичного факультету Новоросійського університету, який разом з публікаціями професора К. К. Васильєва [2 та ін.] подає відомості з історії

підготовки лікарів, розвитку різних сфер медицини, біографічні дані окремих медиків.

Найбільша кількість довідкових видань про медиків-викладачів імперських університетів стосується медичного факультету Університету Св. Володимира. Першим таким виданням став біографічний словник професорів та викладачів, укладений за редакцією професора В. С. Іконникова до піввікового ювілею закладу (1884) [13]. У ньому статті про викладачів розміщені в алфавітному порядку без виділення у групи по факультетам і кафедрам.

Укладений І. М. Макаренко та І. М. Поляковою перший біографічний словник завідувачів кафедр та професорів медичного факультету Університету Св. Володимира (пізніше – Київського медичного інституту) мав загальний список літератури з 214 назв [24, с. 152–157] та іменний покажчик [24, с. 158–160]

У 1989 р. надрукований покажчик докторських дисертацій, захищених на медичному факультеті у 1841–1917 рр. [40].

За редакцією ректора Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (НМУ), професора В. Ф. Москаленка побачило світ декілька довідкових видань про медичну освіту у Києві. Перший том «Біографічного словника завідувачів кафедр та професорів від медичного факультету Університету Св. Володимира до Національного медичного університету імені О. О. Богомольця 1841–2011» містить біографічні довідки професорів, які працювали у 1841–1919 рр. на медичному факультеті Університету Св. Володимира [1]. Подібне видання присвячене деканам медичного факультету Університету Св. Володимира, який за радянських часів був реорганізований в окремий ЗВО (нині – НМУ) [5].

Біобібліографічні та бібліографічні покажчики порівняно з іншими видами літератури довідкового характеру є найбільш важливими джерелами для аналізу творчості відомих лікарів, особливо тих, які займалися також науковою і викладацькою роботою. Такі покажчики допомагають дослідникам розширити бібліографічну базу розвідок, показати роль окремих вчених у створенні та діяльності окремих навчальних і наукових установ, роботі редколегій журналів тощо.

Найбільшу кількість біобібліографічних покажчиків та інших довідкових видань про науковців-медиків зі зрозумілих причин випустили ННМБУ, наукові бібліотеки медичних вишів та тих університетів, де існував (існує) медичний факультет.

ННМБУ координує багато питань розвитку галузевої (медичної) бібліографії. Одним з пріоритетних завдань проєкту ННМБУ «Медична україніка як складова частина документальної пам'яті України» є подальший розвиток бібліографічної бази та медичної біографістики. Серед виданих часто у співпраці з іншими профільними установами, організаціями та навчальними закладами довідкових видань ННМБУ відмітимо серію вже згаданих біобібліографічних словників «Медицина в Україні» (з 1997 р.) та біобібліографічних покажчиків «Славні імена української медичної книги: медичні бібліотеки України в особах, документах, бібліографії» (з 2007 р.); календарі знаменних та пам'ятних дат «Імена в медицині у відгомоні часу» (з 2011 р.) [3; 33].

Видання Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (НБУВ) також важливі для розвитку медичної бібліографії. НБУВ розміщає на компакт-дисках та у друкованому варіанті численну різноманітну бібліографічну анотовану інформацію, в т. ч. про лікарську справу та медиків-

вчених, для Українського реферативного журналу «Джерело». Окрема серія УРЖ «Медицина. Медичні науки» виходить 6 разів на рік з 2004 р. [39].

Важливим для розвитку біографістики, в т. ч. медичної, є підготовлені НБУВ серія каталогів біографічних видань «Джерела української біографістики», що вийшли друком у 2004–2024 рр. У 7 випусках оприлюднена інформація про тисячі книг з описом життєвого і творчого шляху відомих осіб, у т. ч. медиків ХІХ – ХХ ст. В анотації про кожне видання, окрім бібліографічного опису, коротко характеризується структура, зміст і призначення книги, вказується наявність допоміжного апарату, іконографії тощо, зазначається шифр зберігання у фондах НБУВ. На жаль, немає подібного проєкту для біографічних статей.

Крім того, все більше електронних ресурсів задіяно у біографістиці та бібліографічній справі. На сайті «Український національний біографічний архів» співробітниками Інституту біографічних досліджень НБУВ у співробітництві з іншими установами зібрано відомості про майже 100 тисяч вітчизняних діячів, у т. ч. про медиків [38]. Такі сучасні форми біобібліографії дозволяють оперативно оновлювати інформацію, додавати у більшій кількості ілюстративні та мультимедійні матеріали.

Бібліотекарі медичних ЗВО більше уваги приділяють творчості тих медиків, які працювали у цих установах. Головним видом довідкових видань медичних університетів (інститутів) є біобібліографічні покажчики, укладені до ювілеїв осіб.

Свій внесок у довідкову справу зробили наукові товариства, інші громадські організації медичного профілю [22 та ін.].

Кожний біобібліографічний покажчик містить біографічний нарис і покажчик надрукованих праць лікаря та про нього. Проте навіть ця традиція порушується. Наприклад, біографія може бути великою і ґрунтовною, а може

бути замалою, оформленою як вступне слово на пару сторінок. В окремих випадках вступна стаття про життєвий і творчий шлях медика замінюється автобіографією чи анкетною. Викладені біографічні дані не просто мають бути вірогідними та достатньо інформативними, а й корелюватися з подальшим списком праць. На наше переконання, у вступній статті укладач має пояснити читачеві обставини творчості, мотиви обрання конкретної тематики, виокремити найважливіші праці тощо.

Окрім цих обов'язкових частин у біобібліографічних виданнях наприкінці часто вміщені алфавітний (назв праць), іменний, предметний (тематичний чи предметно-тематичний), географічний покажчики. Якщо список імен присутній практично у кожному виданні, то інші види покажчиків не завжди присутні й потрібні. Останнє залежить від обсягу та змісту інформації.

Розміщення матеріалу у біобібліографічних покажчиках найчастіше відбувається за хронологічним та проблемно-тематичними принципами. У більшості випадків така структура виглядає цілком виправданою.

Групування біографічних фактів, публікацій медиків та про них за хронологією дозволяє більш краще проаналізувати динаміку наукової творчості, науково-організаційної, педагогічної, громадської та інших напрямів діяльності вчених. Перші статті стають прологом великих ґрунтовних праць. Порівняння кількості публікацій з подіями життя у різні роки дозволяють виділити одну з моделей наукової активності автора: канонічна, стабільна, U-подібна, зменшуюча, періодична (синусоїдна). Перегляд покажчиків за такими кількісними ознаками як кількість публікацій та сторінок засвідчує переважання канонічної та постійної (стабільної) траєкторій творчості. Порівняно з гуманітаріями у медиків піки творчості (один чи два) публікацій є невеликими і, як у більшості наукових дисциплін, пов'язані з захистом дисертаційних робіт.

Звичайні *бібліографічні покажчики* також відіграють важливу інструментальну роль у дослідженнях з історії медицини. Нарис про життєвий і творчий шлях медика замінюється вступною статтею, в якій автор (автори) з меншим ступенем повноти наводить (наводять) основні дати життя і творчості особи, про яку укладений покажчик.

Укладачі деяких покажчиків групують публікації вченого не лише за роками, а й за видами (дисертації, монографії, статті, підручники, атласи тощо) чи тематикою.

Більш доцільною, на нашу думку, є суцільна нумерація для всіх вказаних у покажчику видань. У такому випадку укладачі мають чітко відокремити рубриками список праць вченого від праць про нього.

Зазвичай у покажчиках не згадуються архівні фонди: особові й тих установ, де вчені працювали, оскільки бібліографічні покажчики – це списки опублікованих праць. На наше переконання, у вступному слові чи в якомусь додатку можна за можливості та наявності документів згадати архіви та відділи рукописів, де зберігаються матеріали (рукописи праць, листування, офіційні документи тощо).

На відміну від енциклопедій (біо)бібліографічні видання не завжди забезпечені добротним поліграфічним оформленням, у т. ч. якісними фотографіями та іншим ілюстративним матеріалом. У більшості випадків покажчики – це брошури з м'якою обкладинкою. Світлини друкують окремим іконографічним блоком наприкінці, розміщують у тексті (зазвичай біографічного нарису) або всюди. Або навпаки: багато сторінок займають фотографії та сканкопії обкладинок журналів чи книг. Цим відмічені покажчики ННМБУ серії «Товариство київських лікарів в особах» [9; 16; 23 та ін.]. Так, провідні бібліографи ННМБУ Н. І. Мамедова, Л. Є. Корнілова у біобібліографічному нарисі «Незабутні лікарі Києва (До ювілейних дат

професорів Університету Святого Володимира Ю. І. Маціона, Ф. Ф. Мерінга, Є. І. Афанасьєва, К. Г. Трітшеля» [34] розмістили скани некрологів та інших газетних публікацій про їх смерть та похорони. Наприкінці цього видання відсутні звичні іменний та інші покажчики. На наше переконання, навряд чи є доречними в іншому покажчику цієї ж серії ННМБУ «Товариство київських лікарів в особах», присвяченому Г. Є. Рейну, ілюстрації його нагород (?) [37, с. 131] та скани двох, вже раніше надрукованих текстів доповідей професора на засіданнях Акушерсько-гінекологічного товариства в Києві [37, с. 98–121].

Зразковим, за нашою оцінкою, можна вважати покажчик «Медичні періодичні та продовжувані видання Наддніпрянської України (1860–1920 рр.)» (2015). Розлога вступна стаття «Розглядати всі явища, що відбуваються з одухотвореними істотами» [31, с. 8–62] одного з укладачів, професора В. О. Садівничого, містить багато маловідомих деталей обставин видання медичної преси у той час, біографічні дані редакторів, видавців та найбільш активних дописувачів. Спеціальна увага автором статті приділена найбільш важливим з точки зору поданої інформації газетним і переважно журнальним статтям. У покажчику зібрана інформація про 186 періодичних та продовжуваних видань медичного профілю, які друкувалися у 26 містах та містечках усіх 9 губерній підросійської України у 1860–1920 рр. Найбільше таких медичних періодичних видань виходили у світ у Києві (52 назви), Одесі (35 назв) та Харкові (34 назви). Часописи подаються за абетковим принципом у такій послідовності: українськомовні (9 назв) [31, с. 63–74], російськомовні (175 назв) [31, с. 75–236], польськомовні (2 назви) [31, с. 237–238]. Укладачі дотримувалися такої схеми: 1) назва, підзаголовок, періодичність виходу; 2) роки видання (із вказівкою дати виходу першого та останнього номерів); 3) прізвище редактора (прізвища кількох редакторів) з зазначенням років та/або номерів редагованих даною особою видань; адреса

редакції; 4) прізвище видавця (прізвища кількох видавців) з зазначенням типографії за попередньою схемою; 5) додатки (за наявності); 6) примітки (відомості про зміну назви видання із зазначенням номера, в якому сталася зміна; про причини припинення виходу видання тощо); 7) вказівки на джерела інформації, якщо не вдалося виявити саме видання; 8) архівні джерела, якщо такі виявлені під час роботи над списком; 9) наявність видання у бібліотеках. Заслугує високої оцінки такий детальний науково-допоміжний апарат видання. Окрім звичної для такого роду видань інформації про роки, місця видання, редакторів у покажчику наводяться відомості про місця зберігання повних комплектів чи окремих номерів газет і журналів у бібліотеках та архівах. Наприкінці покажчика подані географічний, іменний, хронологічний, типологічний покажчики, покажчик наявних видань у бібліотеках, список літератури. Іменний покажчик редакторів, видавців, засновників [31, с. 243–249] містить 191 прізвище редакторів, засновників та видавців часописів зі вказівкою повних імен та по батькові в сучасному українськомовному написанні. Ініціали видавців, редакторів і авторів, які не вдалося перевірити, подаються в оригіналі в квадратних дужках. У типологічному покажчику [31, с. 250–256] всі видання розподілені за цільовим призначенням на такі групи: загально-медичного спрямування, галузеві, прикладні, рекламно-інформаційні, наукові, науково-популярні, популярні, офіційно-документальні, хронікально-документальні, довідково-статистичні. Останнім опублікований список використаних джерел, наукової, науково-популярної та художньо-публіцистичної літератури [31, с. 260–271]. Він допомагає дослідникам у пошуку інформації про ці медичні періодичні видання, показує роль видавців та редакторів тощо.

Найбільш відомим лікарям минулого присвячено більше ніж один чи два покажчики. Безпосереднім лідером за кількістю біобібліографічних покажчиків,

як і іншої довідкової літератури, виданої в Україні та Росії (з 1883 р.), є професор М. І. Пирогов. Значну частину свого життя, в т. ч. останні роки, відомий лікар, освітянин та державний діяч провів саме в Україні. Цікаво, що один з біобібліографічних покажчиків про нього був виданий Державною науково-педагогічною бібліотекою імені В. О. Сухомлинського у серії «Видатні педагоги світу» [32]. Особливістю цього покажчика є збереження старої орфографії в описі виданих у дорадянський час праць видатного хірурга та про нього. Педагогічні праці М. І. Пирогова (50 публікацій 1856–2009 рр.) виокремлені укладачами покажчика 2011 р. у спеціальну групу [32, с. 23–28].

Декілька (біо)бібліографічних покажчиків присвячено радянським професорам О. О. Богомольцю, Д. К. Заболотному О. В. Палладіну, В. П. Філатову, які почали займатися лікарською та (чи) науковою справою ще в імперський період.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянуті види довідкової літератури будуть завжди актуальними не лише для істориків медицини та біографів відомих осіб. Вони дозволяють популяризувати важливі відомості про життєвий і творчий шлях медиків, окреслюють їхні наукові досягнення, дозволяючи зробити певні узагальнення та висновки щодо їхнього внеску у вітчизняну, а подекуди і світову науку. Різноманітна структурована довідкова інформація може стати поштовхом для подальших досліджень як біографій окремих лікарів, так і історії медицини та окремих її галузей. В останні два десятиліття полегшився доступ читачів до видань минулого, адже на сайтах багатьох бібліотек виставлена оцифрована довідкова література. Інформація з біографічних довідників, енциклопедій стає більш доступною для вивчення історії різноманітних освітніх та науково-дослідних установ медичного профілю. Головною проблемою залишається якість та унормованість довідкових видань.

Список використаних джерел та літератури

1. Біографічний словник завідувачів кафедр та професорів від медичного факультету Університету Св. Володимира до Національного медичного університету імені О. О. Богомольця. 1841–2011: у 2 кн. / за ред. В. Ф. Москаленка. Київ: Авіцена, 2011. Кн. 1. 256 с.
2. Васильев К. К. Медицинский факультет Новороссийского университета: документальные очерки. Одесса: Optimum, 2008. 407 с.
3. Видання ННМБУ. URL: https://emed.library.gov.ua/vydannia-nmbu/?perpage=12&view_mode=records&paged=1&order=DESC&orderby=date&fetch_only=thumbnail&fetch_only_meta=280%2C282%2C5297%2C2934
4. Вчені Харківського державного медичного університету. За ред. А. Я. Циганенка. Харків: Легат лтд, 2002. 470 с.
5. Декани медичного факультету Університету Св. Володимира: (Національного медичного університету імені О. О. Богомольця) 1841–1919: біогр. нариси та бібліогр. / [В. Г. Коляденко, Я. В. Цехмістер, О. П. Яворовський, І. М. Полякова. Київ: Авіцена, 2011. 143 с.
6. Життя, присвячене людям: до 160-річчя від дня народж. Володимира Костянтиновича Високовича. Київ, 2014. 82 с. (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).
7. Зіменковський Б. С., Гжегоцький М. Р., Луцик О. Д. Професори Львівського Національного медичного університету ім. Данила Галицького: 1784–2006. Львів: Наутілус, 2006. 558 с.
8. Золотарев А. Е., Ильин И. И., Лукин Л. Г. Биографический словарь профессоров Одесского медицинского института им. Н. И. Пирогова (1900–1990). Одесса: Маяк, 1992. 324 с.
9. Історія Харківського державного медичного університету: 200 років / За ред. акад. А. Я. Циганенка. Харків: Контраст, 2005. 742 с.
10. Иконников В. С. Биографический словарь профессоров и преподавателей Императорского Университета св. Владимира: (1834–1884). Киев: Типография университета, 1884. XXXVI, 816, II с.
11. Інформаційні та бібліографічні видання медичних бібліотек України (1934–I півріччя 1999 рр.) / упор. Л. Є. Корнілова, Л. І. Самчук. Київ, 2020. 132 с.
12. Інформаційні та бібліографічні видання медичних бібліотек України (1999–2018): метабібліографія / уклад. Д. О. Табенська. Київ, 2019. 51 с.
13. Караваєв Володимир Опанасович. До 200-річчя від дня народження: біобібліограф. покажч. Київ, 2011. 39 с. (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).
14. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Матеріали до бібліографії (сер.

XIX–XX ст.) / Авт.-укл. Т. В. Куриленко, Н. І. Мельник, О. М. Яценко. Київ, 2004. 365 с.

15. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: Матеріали до бібліографії (2001–2003) / Авт.-укл. Н. І. Мельник-Любовець, О. М. Яценко. Київ, 2006. 204 с. (Серія «Джерела української біографістики»; Вип. 2).

16. Книжкові джерела української біографістики у фондах Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського: матеріали до бібліографії (2004–2010) / Авт.-укл. Ю. В. Вернік, Т. В. Котлярова, Н. І. Любовець, В. В. Патик, Н. П. Філіппова, О. М. Яценко. Київ, 2019. 404 с. (Серія «Джерела української біографістики»; вип. 4).

17. Книжкові джерела української біографістики (2010–2013): науково-бібліографічне дослідження / О. М. Яценко (кер. авт. кол.). Київ, 2021. 564 с. (Серія «Джерела української біографістики»; вип. 5).

18. Книжкові джерела української біографістики (2014–2016): наук.-бібліогр. дослідження / О. М. Яценко (кер. авт. кол.). Київ: НБУВ, 2024. 585 с. (Серія «Джерела української біографістики»; вип. 7).

19. Лікарська комісія Наукового товариства ім. Шевченка (1898–2023): матеріали до біографічного словника дійсних членів / М. Надрага (керів. групи). Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2023. 280 с.

20. Лікарська совість м. Києва початку ХХ ст.: до 150-річчя від дня народж. Т. Г. Яновського: біобібліогр. покажч. Київ, 2011. 56 с. (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).

21. Макаренко І. М., Полякова І. М. Биографический словарь заведующих кафедрами и профессоров Киевского медицинского института (1841–1991). Киев: Здоровья, 1991. 160 с.

22. Медицина в Україні: біобібліогр. словник. Вип. 2. XVIII – друга половина XIX ст. Додатковий вип. / укл. М. М. Гайдучок. Київ, 2007. 100 с.

23. Медицина в Україні: біобібліогр. словник. Вип. 2. XVIII – перша половина XIX ст. Додатковий вип. / укл. М. М. Гайдучок. Київ: Телеоптик, 2002. 136 с.

24. Медицина в Україні: біобібліогр. словник. Вип. 2. Друга половина XIX – початок ХХ століття. Літери А–К / авт.-упоряд.: С. М. Булах, С. Г. Васильєва, Л. Б. Долинна та ін. Київ: Фітосоціоцентр, 2005. 616 с. (Серія «Медична біографістика»).

25. Медицина в Україні: біобібліогр. словник. Вип. 2. Друга половина XIX – початок ХХ століття. Літери Л–С / авт.-упоряд.: С. М. Булах, М. М. Гайдучок, Л. Б. Долинна та ін. Київ: Коляда О. П., 2012. 520 с. (Серія «Медична біографістика»).

26. Медицина в Україні: біобібліогр. словник. Вип. 2. Друга половина XIX – початок XX століття. Літери Т-Я / авт.-упоряд.: С. М. Булах, В. В. Харченко. Київ, 2021. 896 с. (Серія «Медична біографістика»).

27. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805–1905) / Под ред. проф. И. П. Скворцова, Д. И. Багалея. Харьков: Тип. ун-та, 1905–1906. 2, VI, 472, 314, XVI с.

28. Медичні періодичні та продовжувані видання Наддніпрянської України (1860–1920 рр.): показчик / уклад. В. О. Садівничий, Н. М. Сидоренко, А. М. Волобуєва. Суми: Сумський державний університет, 2015. 272 с.

29. Микола Іванович Пирогов – видатний хірург, педагог і громадський діяч: (до 200-річчя від дня народж.): біобібліогр. показч. / упоряд.: Л. О. Пономаренко та ін.; наук. ред. П. І. Рогова. Київ: Пед. думка, 2011. 122 с. (Видатні педагоги світу; вип. 7).

30. Національна наукова медична бібліотека України, 2015–2025: бібліогр. показч. видань б-ки та літ. про її діяльність: до 95-річчя Нац. наук. мед. б-ки України / наук. ред. Остапенко Т. А. Київ, 2025. 112 с.

31. Незабутні лікарі Києва (До ювілейних дат професорів Університету Святого Володимира Ю. Маціона, Ф. Мерінга, Є. Афанасьєва, К. Трітшеля): біобібліогр. нарис / уклад.: Н. І. Мамедова, Л. Є. Корнілова. Київ, 2018. 100 с. (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).

32. Палкий ентузіаст науки: до 150-річчя від дня народження Григорія Федоровича Писемського: біобібліогр. показч. Київ, 2012. 109 с. (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).

33. Профессора Одесского национального медицинского университета (1900–2015): биографический словарь / сост. В. Н. Запопрожан, В. И. Кресюн, Г. И. Хандрикова. Одесса, 2016. 319 с.

34. Рейн Георгій Єрмолайович. Лікар-реформатор: біобібліогр. показч. / [уклад.: Н. І. Мамедова]. Київ, 2020. 160 с. (Серія «Товариство київських лікарів в особах»).

35. Український національний біографічний архів [Електронний ресурс]: науково-інформаційний проект Інституту біографічних досліджень НБУВ / НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. Електрон. дані. [Київ], 2016. URL: <http://biography.nbu.gov.ua/>

36. Український реферативний журнал «Джерело». Серія 4. Медицина. Медичні науки. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/527>

37. Університет св. Володимира (Київ). Мед. факультет. Указатель докторских диссертаций ученых медицинского факультета Киевского университета (1841-1917): К 150-летию Киев. мед. ин-та. [Сост.: Б. П. Крыштопа, М. А. Дьяченко]. Киев: Респ. науч. мед. б-ка, 1989. 33 с.

38. Філіппова Н. П. Значення персональних бібліографічних показників діячів медичної галузі у висвітленні досягнень вітчизняної медицини. *Українська біографістика*. Київ, 2016. Вип. 14. С. 325–344.

39. Філіппова Н. П. Місце персональних бібліографічних показників діячів медичної галузі в репертуарі української біобібліографії. *Українська біографістика*. Київ, 2018. Вип. 16. С. 265–285.

40. Цимбалюк В. І., Червяк П. І. Світочі української медицини. Київ: Просвіта, 2019. 320 с.

41. Червяк П. І. Медицина України в персоналіях: (енцикл. біобібліогр. довід.): [у 3 т.]. Київ: Фенікс, 2019. Т. 1: А–Ж. 1078 с.; Т. 2 : З–О. 1114 с.; Т. 3: П–Я. 1220 с.

42. Червяк П. І. Медична енциклопедія. Вид. 3, доп. Київ: Просвіта, 2012. 1504 с.

43. Яценко О. М., Любовець Н. І. Українські персональні бібліографічні показники (1856–2013). Київ, 2015. 469 с. (Серія «Джерела української біографістики»; вип. 3).

References

1. Moskalenko, V. F. (Ed.). (2011). *Biografichnyy slovnyk zaviduvachiv kafedr ta profesoriv vid medychnoho fakul'tetu Universytetu Sv. Volodymyra do Natsional'noho medychnoho universytetu imeni O. O. Bohomol'tsya. 1841–2011* [Biographical dictionary of heads of departments and professors from the Faculty of Medicine of St. Volodymyr's University to the O. O. Bogomolets National Medical University. 1841–2011]. Part 1. Kyiv [In Ukrainian].

2. Vasilyev, K. K. (2008). *Meditinskiy fakultet Novorossiyskogo universiteta: dokumentalnyye ocherki* [Faculty of Medicine of Novorossiysk University: documentary essays]. Odessa [In Russian].

3. Vydannya NNMBU [NNMBU Publications]. URL: https://emed.library.gov.ua/vydannia-nnmbu/?perpage=12&view_mode=records&paged=1&order=DESC&orderby=date&fetch_only=thumbnail&fetch_only_meta=280%2C282%2C5297%2C2934 [In Ukrainian].

4. Tsyhanenko, A. Ya. (Ed.). (2002). *Vcheni Kharkivs'koho derzhavnoho medychnoho universytetu* [Scientists of Kharkiv State Medical University]. Kharkiv [In Ukrainian].

5. Kolyadenko, V. H., Tsekhmister, Ya. V., Yavorovs'kyu, O. P., & Polyakova, I. M. (Eds.). (2011). *Dekany medychnoho fakul'tetu Universytetu Sv. Volodymyra: (Natsional'noho medychnoho universytetu imeni O. O. Bohomol'tsya) 1841–1919 : biohr. narysy ta bibliohr* [Deans of the Faculty of Medicine of the University of St. Volodymyr: (National Medical University named after O. O. Bogomolets) 1841–1919: biographical sketches and bibliography]. Kyiv [In Ukrainian].

6. (2014). Zhyttya, prysvyachene lyudyam: do 160-richchya vid dnya narodzh. Volodymyra Kostyantynovycha Vysokovycha [A life dedicated to people: to the 160th anniversary of the birth of Volodymyr Kostyantynovich Vysokovych]. Kyiv [In Ukrainian].

7. Zimenkovs'kyi, B. S., Hzhohots'kyi, M. R., & Lutsyk, O. D. (2006). Profesory L'vivs'koho Natsional'noho medychnoho universytetu im. Danyla Halyts'koho : 1784–2006 [Professors of the Lviv National Medical University named after Danylo Halytskyi: 1784–2006]. Lviv [In Ukrainian].

8. Zolotarev, A. E., Ilin, I. I., & Lukin, L. G. (1992). Biograficheskiy slovar professorov Odesskogo meditsinskogo instituta im. N. I. Pirogova (1900–1990) [Biographical Dictionary of Professors of the Odessa N. I. Pirogov Medical Institute]. Odessa [In Russian].

9. Tsyhanenko, A. Ya. (Ed.). (2005). Istoriya Kharkivs'koho derzhavnoho medychnoho universytetu: 200 rokiv [History of Kharkiv State Medical University: 200 years]. Kharkiv [In Ukrainian].

10. Ikonnikov V. S. (1884). Biograficheskiy slovar professorov i prepodavateley Imperatorskogo Universiteta sv. Vladimira: (1834–1884) [Biographical dictionary of professors and teachers of the Imperial University of St. Vladimir: (1834–1884)]. Kyiv [In Russian].

11. Kornilova, L. Ye., & Samchuk, L. I. (Eds.). (2020). Informatsiyni ta bibliohrafichni vydannya medychnykh bibliotek Ukrayiny (1934–I pivrichchya 1999 rr.) [Information and bibliographic publications of medical libraries of Ukraine (1934–I half of 1999)]. Kyiv [In Ukrainian].

12. Tabens'ka, D. O. (Ed.). (2019). Informatsiyni ta bibliohrafichni vydannya medychnykh bibliotek Ukrayiny (1999–2018): metabibliohrafiya [Information and bibliographic publications of medical libraries of Ukraine (1999–2018): metabibliography]. Kyiv [In Ukrainian].

13. (2011). Karavayev Volodymyr Opanasovych. Do 200-richchya vid dnya narodzhennya: biobibliohraf. pokazhch. [Karavayev Volodymyr Opanasovych. To the 200th anniversary of his birth: biobibliography. index] Kyiv [In Ukrainian].

14. Kurylenko, T. V., Mel'nyk, N. I., & Yatsenko, O. M. (Eds.). (2004). Knyzhkovi dzherela ukrayins'koyi biohrafistyky u fondakh Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho: Materialy do bibliohrafiyi (ser. XIX–XX st.) [Book sources of Ukrainian biography in the collections of the V. I. Vernadsky National Library of Ukraine: Materials for bibliography (mid-19th–20th centuries)]. Kyiv [In Ukrainian].

15. Mel'nyk-Lyubovets', N. I., & Yatsenko, O. M. (Eds.). (2006). Knyzhkovi dzherela ukrayins'koyi biohrafistyky u fondakh Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho: Materialy do bibliohrafiyi (2001–2003) [Materials for the bibliography (2001–2003)], issue 2. Kyiv [In Ukrainian].

16. Vernik, Yu. V., Kotlyarova, T. V., Lyubovets', N. I., Patyk, V. V., Filippova, N. P., & Yatsenko, O. M. (Eds.). (2019). *Knyzhkovi dzherela ukrayins'koyi biohrafistyky u fondakh Natsional'noyi biblioteky Ukrayiny imeni V. I. Vernads'koho: materialy do bibliohrafiyi (2004–2010)* [materials for the bibliography (2004–2010)], issue 4. Kyiv [In Ukrainian].

17. Yatsenko, O. M. (Ed.). (2021). *Knyzhkovi dzherela ukrayins'koyi biohrafistyky (2010–2013): naukovo-bibliohrafichne doslidzhennya* [Book sources of Ukrainian biography (2010–2013): scientific and bibliographical research], issue 5. Kyiv (Seriya «Dzherela ukrayins'koyi biohrafistyky» ; vyp. 5) [In Ukrainian].

18. Yatsenko, O. M. (Ed.). (2024). *Knyzhkovi dzherela ukrayins'koyi biohrafistyky (2014–2016): naukovo-bibliohrafichne doslidzhennya* [Book sources of Ukrainian biography (2014–2016): scientific and bibliographical research], issue 7. Kyiv [In Ukrainian].

19. Nadraha, M. (Ed.). (2023). *Likars'ka komisiya Naukovoho tovarystva im. Shevchenka (1898–2023): materialy do biohrafichnoho slovnyka diysnykh chleniv* [Medical Commission of the Shevchenko Scientific Society (1898–2023): materials for the biographical dictionary of active members]. Lviv [In Ukrainian].

20. (2011). *Likars'ka sovist' m. Kyieva pochatku KhKh st. : do 150-richchya vid dnya narodzh. T. H. Yanovs'koho: biobibliohr. pokazhch.* [Medical conscience of Kyiv at the beginning of the 20th century: to the 150th anniversary of the birth of T. G. Yanovsky: biobibliographic index]. Kyiv [In Ukrainian].

21. Makarenko, I. M., & Polyakova, I. M. (1991). *Biograficheskiy slovar zaveduyushchikh kafedrami i professorov Kiyevskogo meditsinskogo instituta (1841–1991)* [Biographical dictionary of heads of departments and professors of the Kyiv Medical Institute (1841–1991)]. Kiev [In Russian].

22. Hayduchok, M. M. (Ed.). (2007). *Medytsyna v Ukrayini: biobibliohr. slovnyk. Vyp. 2. XVIII – druga polovyna XIX st. Dodatkovyy vyp.* [Medicine in Ukraine: biobibliogr. dictionary. Issue 2. XVIII – second half of the XIX century. Additional issue]. Kyiv [In Ukrainian].

23. Hayduchok, M. M. (Ed.). (2002). *Medytsyna v Ukrayini: biobibliohr. slovnyk. Vyp. 2. XVIII – persha polovyna XIX st. Dodatkovyy vyp.* [Medicine in Ukraine: biobibliogr. dictionary. Issue 2. XVIII – first half of the XIX century. Additional issue]. Kyiv [In Ukrainian].

24. Bulakh, S. M., Vasyl'yeva, S. H., & Dolynna, L. B. (Eds.). (2005). *Medytsyna v Ukrayini: biobibliohr. slovnyk. Vyp. 2. Druha polovyna XIX – pochatok XX stolittya. Litery A–K* [Medicine in Ukraine: Biobibliogr. Dictionary. Issue 2. Second half of the 19th – beginning of the 20th century. Letters A–K]. Kyiv [In Ukrainian].

25. Bulakh, S. M., Vasyl'yeva, S. H., & Dolynna, L. B. (Eds.). (2012). *Medytsyna v Ukrayini: biobibliohr. slovnyk. Vyp. 2. Druha polovyna XIX – pochatok XX stolittya. Litery L–S* [Medicine in Ukraine: biobibliogr. dictionary. Issue 2.

Second half of the 19th – beginning of the 20th century. Letters L–S]. Kyiv [In Ukrainian].

26. Bulakh, S. M., & Kharchenko, V. V. (Eds.). (2021). *Medytsyna v Ukrayini: biobibliohr. slovnyk. Vyp. 2. Druha polovyna XIX – pochatok XX stolittya. Litery T–Ya* [Medicine in Ukraine: biobibliogr. dictionary. Issue 2. Second half of the 19th–early 20th century. Letters T–Ya]. Kyiv [In Ukrainian].

27. Skvortsov, I. P., & Bagaley, D. I. (Eds.). (1906). *Meditinskiy fakultet Kharkovskogo universiteta za pervyye 100 let yego sushchestvovaniya (1805–1905)* [The Faculty of Medicine of Kharkiv University during the first 100 years of its existence (1805–1905)]. Kharkov [In Ukrainian].

28. Sadivnychy, V. O., Sydorenko, N. M., Volobuyeva, A. M. (Eds.). (2015). *Medychni periodychni ta prodovzhuvani vydannya Naddnipryans'koyi Ukrayiny (1860–1920 rr.): pokazhchyk* [Medical periodicals and serials of the Dnieper Ukraine (1860–1920): index]. Sumy [In Ukrainian].

29. Ponomarenko, L. O. (Ed.). (2011). *Mykola Ivanovych Pyrohov – vydatnyy khirurg, pedahoh i hromads'kyi diyach: (do 200-richchya vid dnya narodzh.): biobibliohr. pokazhch.* [Mykola Ivanovich Pirogov – an outstanding surgeon, teacher and public figure(to the 200th anniversary of his birth) : biobibliogr. index.], issue 7. Kyiv [In Ukrainian].

30. Ostapenko, T. A. (Ed.). (2025). *Natsionalna naukova medychna biblioteka Ukrainy, 2015–2025 : bibliohr. pokazhch. vydan b-ky ta lit. pro yii diialnist': do 95-richchia Nats. nauk. med. b-ky Ukrainy* [National Scientific Medical Library of Ukraine, 2015–2025: Bibliography of the Library's publications and literature on its activities: to the 95th anniversary of the National Scientific Medical Library of Ukraine]. Kyiv [In Ukrainian].

31. Mamedova, N. I., & Kornilova, L. Ye. (2018). *Nezabutni likari Kyieva (Do yuvileinykh dat profesoriv Universytetu Sviatoho Volodymyra Yu. Matsona, F. Merinha, Ye. Afanasieva, K. Tritshelia) : biobibliohr. narys* [Unforgettable doctors of Kyiv (To the anniversaries of professors of St. Volodymyr's University Yu. Matson, F. Mering, E. Afanasiev, K. Tritshel): biobibliogr. essay]. Kyiv [In Ukrainian].

32. (2012). *Palkyi entuziast nauky: do 150-richchia vid dnia narodzhennia Hryhoriia Fedorovycha Pysemkoho: biobibliohr. pokazhch.* [A passionate enthusiast of science: to the 150th anniversary of the birth of Grigory Fedorovich Pisemsky: biobibliogr. index]. Kyiv [In Ukrainian].

33. Zapopozhan, V. N., Kresyun, V. I., & Khandrikova, G. I. (Eds.). (2016). *Professora Odesskogo natsionalnogo meditsinskogo universiteta (1900–2015): biograficheskiy slovar* [Professors of Odessa National Medical University (1900–2015): a biographical dictionary]. Odessa [In Russian].

34. Mamedova, N. I. (2020). Rein Heorhii Yermolaiovych. Likar-reformator : biobibliohr. pokazhch. [Rein Georgy Ermolayovych. Doctor-reformer: biobibliogr. index] (2020). Kyiv [In Ukrainian].

35. Ukrainskyi natsionalnyi biohrafichnyi arkhiv [Ukrainian National Biographical Archive] [Elektronnyi resurs]: naukovo-informatsiyni proekt Instytutu biohrafichnykh doslidzhen NBUV. Elektron. dani. [Kyiv], 2016. URL: <http://biography.nbu.gov.ua/> [In Ukrainian].

36. Ukrainskyi referatyvnyi zhurnal «Dzherelo» Serii 4. Medytsyna. Medychni nauky [Ukrainian abstract journal «Source». Series 4. Medicine. Medical Sciences]. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/527> [In Ukrainian].

37. Kryshchop, B. P., & Dyachenko, M. A. (Eds.). (1989). Universitet sv. Vladimira (Kiyev). Med. fakultet. Ukazatel doktorskikh dissertatsiy uchenykh meditsinskogo fakulteta Kiyevskogo universiteta (1841–1917) [St. Vladimir University (Kyiv). Medical Faculty. Index of doctoral dissertations of scientists of the Medical Faculty of Kyiv University (1841–1917)]. Kiyev [In Ukrainian].

38. Filippova, N. P. (2016). Znachennia personalnykh bibliohrafichnykh pokazhchykiv diiachiv medychnoi haluzi u vysvitleni dosiahnen vitchyznianoï medytsyny [The significance of personal bibliographic indexes of medical figures in highlighting the achievements of domestic medicine]. *Ukrainska biohrafistyka – Ukrainian biographical studies*. Kyiv, 14, 325–344 [In Ukrainian].

39. Filippova, N. P. (2018). Mistse personalnykh bibliohrafichnykh pokazhchykiv diiachiv medychnoi haluzi v repertuari ukrainskoi biobibliohrafii [The place of personal bibliographic indexes of medical figures in the repertoire of Ukrainian biobibliography]. *Ukrainska biohrafistyka – Ukrainian biographical studies*. Kyiv, 16, 265–285 [In Ukrainian].

40. Tsybaliuk, V. I., & Cherviak, P. I. (2019). Svitochi ukrainskoi medytsyny [Luminaries of Ukrainian medicine]. Kyiv [In Ukrainian].

41. Chervyak, P. I. (2019). Medytsyna Ukrayiny v personaliyakh: (entsykl. biobibliohr. dovid.) [Medicine of Ukraine in Personalities: (encyclopedic biobibliogr. reference)]: [u 3 t.]. Vol. 1: A–Zh; Vol. 2: Z–O; Vol. 3: P–Ya. Kyiv [In Ukrainian].

42. Chervyak, P. I. (2012). Medychna entsyklopediya [Medical Encyclopedia]. Kyiv [In Ukrainian].

43. Yatsenko, O. M., & Lyubovets', N. I. (2015). Ukrayins'ki personal'ni bibliohrafichni pokazhchyky (1856–2013) [Ukrainian personal bibliographic indexes (1856–2013)], issue 3. Kyiv [In Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції: 19.02.2026 р.

Стаття прийнята до друку: 26.02.2026 р.

Стаття оприлюднена: 20.03.2026 р.